

Pap Géza

Kolozsvár

Harmagedon

Jézus és a Sátán seregeinek végső harcát A jelenések könyve több látomásban vetíti elénk. A 16,13–16-ban a csábítás segítségével megvalósuló, világméretű öszszegyülekezést mutatja be; a 19,11–21-ben már a csatára tekint; a 20,7–10-ben pedig a végső háború összefoglalását adja elénk. János számára a látomások háttérét és nyelvezetét Ez 38–39. és feltehetően Zak 12–14., valamint Zof 3. fejezetei szolgáztatják. A Jel 16,16 viszont egy nevet is említ, amikor elbeszéli, hogy a Góg és Magóg népe azon a helyen gyülekezik háborúra, amit zsidóul „Harmagedon”-nak neveznek. Jelen tanulmányunkban erre a megnevezésre tekintünk, úgy, hogy először az ezzel kapcsolatos elméleteket foglaljuk össze, ezt követően pedig egy olyan alapvető szempontra hívjuk fel a figyelmet, amely úgy tűnik, hogy elkerülte a magyarázók figyelmét. Ez lehetőséget nyújthat arra, hogy jobban megértsük János gondolatainak háttérét, és közelebb kerüljünk Harmagedon titkának megértéséhez is.

El kell ismernünk, hogy Harmagedon értelmezése minden időben komoly gondok elé állította a magyarázókat,¹ de termékenyen hatott a fantáziadús elképzelések megjelenítésére is,² s aki megpróbálja megfejteni Harmagedon titkát, annak több értelmezési nehézséggel, sőt, félreértelmezéssel is szembe kell néznie. Úgy tűnik, hogy János közismert névre utal, a Bibliában viszont nincs egyetlen olyan hely sem, amit „Harmagedon”-nak (Ἀρμαγεδών) neveznének.³ A kiinduláshoz János megállapítása az egyetlen támpont, aki jelzi, hogy a görög betűkkel leírt megnevezés mögött zsidó kifejezés áll. Így a legtermészetesebb megoldásnak az tűnik, hogy a kifejezés értelmét a zsidó eredetiben próbáljuk megtalálni és értelmezni. A magyarázók viszont különféleképpen vélekednek arról, hogy milyen zsidó kifejezés áll a görög betűkkel leírt név mögött.

1. A legáltalánosabban elfogadott értelmezés pártolói abból indulnak ki, hogy a görög Ἀρμαγεδών megnevezés zsidó megfelelője a הַר מְגִדּוֹ, s a két összetevőből létrejött, egyedülálló szókapcsolat magyarul annyit tesz, mint a „Megiddó hegye”.⁴ Ennek megfelelően a הַר hegyet jelent, a מְגִדּוֹ (vagy מְגִדּוֹן) pedig Megiddó városára utal. Az

¹ Jeremias Joachim: “Thus far there has been no satisfactory explanation of the name” (*Theological Dictionary of the New Testament*, 468.). David E. Aune: “The name ‘Harmagedon’ has never been satisfactorily explained” (*Revelation 6–16*, 898.). Simon J. Kistemaker: “All our approaches are at best mere guesses” (*Revelation* 452.).

² A diszpenzácionalisták főleg a múlt század második felében adtak hangot annak a meggyőződésüknek, hogy ebben a látomásban a harmadik világháború képe elevenedik meg előttünk, amelyben Oroszország megtámadja Izraelt.

³ Simon J. Kistemaker: „The expression *Armageddon* occurs only here in the entire Bible, so that scholars struggle to present a convincing explanation. Numerous solutions have been offered, but we have no absolute certainty as to what the word actually refers to” (*Revelation* 452.).

⁴ G. K. Beale: “‘Armageddon’ in Hebrew (*har-megiddôn*) means ‘mount of Megiddo’”. Hasonlóképpen J. Vernen McGee is: “It means ‘Mount of Megiddo.’ It is a compound word made up of the Hebrew words *Har*, meaning ‘mountain’, and *Megiddo*, which is a mount in the plain of Esdraelon.” (*Revelation 14–22*, 82.)

csak természetes, hogy János a görög világban meghonosodott változatot használja, hiszen görögöknek ír. A bizonytalanságok abból adódnak, hogy Megiddó már a héber ÓT-ban is több formában olvasható, s a LXX Μαγεδω (Bír 1,27), Μαγεδων (Józs 12,21), Μαγεδω (Józs 17,11; Bír 5,19; 1Krn 7,29), illetve Μαγεδων (2Kir 9,27) változatokban közli a város nevét.

A zsidó és a görög szöveg bizonytalanságai ellenére a megnevezés egyik összetevője mögött a Kármel délkeleti lejtőin fekvő Megiddó városára lehet gondolnunk, mégpedig abban a formában, ahogyan Zak 12,11 adja elénk. Ez az egyetlen olyan eszkatológiai töltetű ÓT-i előfordulás, ahol megjelenik a város neve, még hozzá nem a megszokott, hanem a János által idézett formában: מְגִדּוֹ.⁵ Az érvelés szerint figyelembe kell vennünk azt is, hogy János hadászati szempontból gondol a városra, mégpedig úgy, mint amely kulcsfontossággal bír abban a térségben, amely a Zebulon-síksággal kezdődik, s a Jezréel völgyével folytatódva a Jordán nyúlik. E síkság ugyanis a Kánaán legnagyobb csatatere. A fennmaradt tudósítások szerint Kr. e. 1468-ban III. Tuthmoszisz fáraó vívott hatalmas csatát ezen a síkságon. Itt szenvedett vereséget Sisera a Debóra vezette zsidó seregekkel szemben (Bír 4,6–16; 5,19), s ezen a fennsíkon harcolt Gedeon a midiániták ellen (Bír 7). Itt folyt az a csata, amely Akháziának, Júda királyának halálával végződött (2Kir 9,27). Itt esett el az istenfélő, kegyes Jósias király a Nékó fáraóval szemben vívott csatában. (De harcolt itt Napóleon is, valamint az első világháborúban Allenby tábornok a törökök ellen, s itt került sor 1967-ben a hatnapos háborúra is.) Ezek szerint, a látomások nyelvének megfelelően, a világ végső, nagy csatájára csakis a Megiddó fennsíkján kerülhet sor.⁶

Ezt a megközelítést többen fenntartásokkal fogadták, hiszen Megiddónak nincsenek hegyei, s a város neve nem bír különösebb jelentőséggel az eszkatológiában,⁷ de a magyarázók mindig megtalálták a tudásukhoz méltó kibúvót és magyarázatot. Az igaz, hogy Megiddónak nincsenek hegyei, hiszen dombon helyezkedik el, s a Kármel kétnapi járóföldre fekszik tőle. Ámbár a „Megiddó hegye” szokatlan megnevezés, de – emlékeztetnek az elmélet pártolói –, a Kison folyót a Bírák könyve olykor „Megiddó vizeinek” nevezi (5,19; 5,21) éppen a városhoz való közelsége miatt. E logika alapján a Kármel hegyét „Megiddó hegyének” is lehetne nevezni.⁸ Ebben az esetben méltán gondolhatunk arra a nagy lelki csatára is, amit Illés folytatott a Baál papjai ellen, a Kármel hegyén (1Kir 18–19–20), akiket a Kison patakja, vagyis a Megiddó vizénél ölt meg (1Kir 18,40).⁹ Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy Ezékiel próféciája szerint a „hegy” fontos eleme a végső háború színhelyének. Isten előre kijelenti, hogy Gógot

⁵ G. R. Osborne szerint: “It may be an overstatement to say it is the specific reference behind Armageddon here, but it is the only place in the OT where the Hebrew agrees with the Greek spelling, so it is at least a major reference behind the text” (*Revelation* 596.).

⁶ Ennek a megoldási kísérletnek cáfolatát és gyenge pontjainak felsorolását ld. Jauhainen, Marko: Background to Armageddon in: *Novum Testamentum* 47. 4 2005, 381–393.

⁷ Kerner Károly: „Az Ószövetségből azonban ’Megiddó hegye’ megjelölés nem ismeretes, csak a ’Megiddó völgye’ kifejezés. Arról sem tudunk, hogy a Sisera hadai fölött aratott győzelem apokaliptikus értelmet kapott volna. Ezért ez az értelmezés nem látszik elfogadhatónak” (*Apokalipszis* 167.).

⁸ G. K. Beale: “Just as the river ‘Kishon’ is sometimes called “the waters of Megiddo” (Judg. 5:19, 21) because of its proximity to the plain of Megiddo, so Mount Carmel might have been called ‘Mount Megiddo’ because of its nearness to the plain or city of Megiddo” (*Revelation* 839.).

⁹ Simon J. Kistemaker cáfol: “Identifying this name with Mount Carmel to the west of Megiddo, which some scholars have done, finds no support in ancient writing and is therefore to be discarded” (*Revelation* 452.).

messzi északról hozza fel, és beviszi „Izráel hegyeire” (39,2), Isten fegyverbe szólít mindenkit az ő hegyein (Ez 38,21), Góg „Izráel hegyein” fog elesni seregével együtt (39,4) és „Izráel hegyein” szerez Isten nagy áldozatot a madaraknak és vadaknak (39,17). Nem véletlen tehát, hogy a Jel 16,16-ban bemutatott végső csata a „hegyen” zajlik majd.

Sokak véleménye szerint tehát a különös szókapcsolat két összetevője távolról sem véletlenül került bele a Harmagedon megnevezésbe, s lehet, hogy nincs párja az ÓT-ban vagy a zsidó irodalomban, de ezen nem szabad csodálkoznunk, hiszen János éppen ezáltal utal azokra az ÓT-i szakaszokra, amelyekben Isten népének hatalmas ellenséges túlerővel kellett szembenéznie, amikor emberi számítások szerint minden elveszett, de Isten kegyelme által mégis győztek.¹⁰ Maga előtt látja a hamis próféták csábítását, valamint mindazoknak a népeknek a pusztulását, akik Jeruzsálem ellen támadtak. Hallja a nagy sírást is, amikor meglátják azt, akit átalszegeztek, s látja az elesetteknek a vadállatok és az ég madarai által széttépett holttestét. Ezeknek a képeknek alapján adja elénk Isten „ama nagy napjának viadalát”, s nevezi a végső háború színhelyét Harmagedonnak. A Megiddóval és a hegyekkel összekapcsolt ÓT-i háborúra tehát úgy kell tekinteni, mint ami tipológiai szimbóluma annak az egész világra kiterjedő, végső háborúnak, amit a Sátán folytat Isten és az ő népe ellen.¹¹

2. A magyarázók másik próbálkozása szerint a görög Ἄρμαγεδών megnevezés mögött az עִיר מְגִדּוֹ kifejezést lehet felfedezni, ami „Megiddó városát” szeretné a háború színhelyévé tenni. A millenaristák is előnyben részesítik ezt a megoldást, akik a kifejezést szó szerint értelmezik, a megnevezést pontos földrajzi megjelölésnek tekintik,¹² a háborúnak pedig aktuális politikai jelentőséget tulajdonítanak.¹³ Ebből adódóan szerintük Harmagedon alatt arra a földi, pusztító háborúra kell gondolni, amelyben Megiddóban, vagy a környező hegyekben kelet és nyugat csap össze, amely nukleáris megsemmisüléshez vezet.¹⁴ A millenaristák szó szerinti és aktualizált értelmezését viszont megkérdőjelezi már az a tény is, hogy a világ királyai seregeikkel együtt nem férnének el a városban. Ennél viszont sokkal többet nyom a latban az az érvünk, hogy ezt a magyarázatot csak a szövegromlás feltételezése árán lehet fenntartani, a szövegváltozatokban azonban nincs példa arra, hogy a „hegy” (הַר) „várossá” (עִיר) alakulna.

3. Egy következő, közkedvelt megoldás szerint a görög Ἄρμαγεδών megnevezés mögött a הַר מוֹעֵד, a „Gyülekezés hegye” található, amely a messzi északon van, és Góg nagyravágásának a jelképe. Ennek az elképzelésnek támasza az Ézs 14,13, ahol Babilon királya elhatározta magában, hogy fölmege az égbe, Isten csillagai fölé emeli a trónját, oda-

¹⁰ William Hendriksen: “When the world, under the leadership of satan, antichristian government, antichristian religion – the dragon, the beast, the false prophet – is gathered against the church for the final battle. And the need is greatest; when God’s children, oppressed on every side, cry for help; then suddenly, dramatically, Christ will appear to deliver his people” (*Conquerors* 197.).

¹¹ G. K. Beale: “The battles in Israel associated with Meggido and the nearby mountain become a typological symbol of the last battle against the saints and Christ, which occurs throughout the earth” (*Revelation* 838.).

¹² J. F. Walvoord szerint: „It is a literal reference to Megiddo, since the city was built on a seventy-foot-high tell. Thus, it refers to the actual site of the final battle of history” (*Revelation* 238–239.).

¹³ J. Vernon MacGee: “This is Armageddon (more correctly spelled Har–Magedon). It is not to be a single battle but a war, the War of Armageddon. It will be triggered, I believe, by the coming down of Russia from the north sometime around the middle of the Tribulation period” (*Revelation* 14–22, 80.).

¹⁴ Hans K. Larondelle: “The common misunderstanding of ‘Armageddon’ seems to be that this predicted war – which involves ‘the kings of the whole world’ (*tés oikoumenés bolés*) – only means a devastating strategic world war among the nations themselves, between west and east, resulting in worldwide nuclear annihilation” (Biblical Concept in: *JETS* 28/1, March 1985, 21.).

ül a „gyülekezés hegyére” (הַר מוֹעֵד) a „messzi északon” (בְּיַרְכֵּי תֵי צָפוֹן).¹⁵ A magyarázók egyik érve, hogy a מוֹעֵד mögött a יַעַד ige húzódik meg, amely nif'alban a gyülekezés megnevezett helyére, illetve idejére utal, s a LXX-ban gyakran éppen a συναγωγή megfelelője, de minden jel arra utal, hogy János más változatot tartott megfelelőbbnek. A második érvük a צָפוֹן kifejezéshez kapcsolódik, amely alapjelentése szerint északot jelent, de az ugariti szövegekben azt a hegyet jelölte, amely Baálnak a székhelye. A „messzi észak” kifejezéssel találkozunk még a Zsolt 48,2-ben is, de Ezékiel is többször utal rá (38,6; 38,15; 39,2). Ennek alapján a magyarázók arra a következtetésre jutnak, hogy a gyülekezés hegye a messzi északon az a hely, ahol a pogány istenek trónolnak, ahová a pogány népek összegyülekeznek. Innen hozza ki Isten Gógot és seregét és viszi fel az Izrael hegyeire, az Ő világhormányzó központjába, az Isten hegyére, hogy hadakozzon Isten népével a Sion hegyén. Góg tehát az istenek hegyének magasságából Isten hegyét támadja, de a babiloni királyhoz hasonlóan a völgy mélységébe vették, a „Góg sokaságának völgyébe”. Ennek a nagyon is átgondolt megközelítésnek komoly érdemei mellett alapvető hibája az, hogy nincsenek meggyőző érvei arra nézve, hogy a Ἀρμαγεδών mögött a הַר מוֹעֵד kifejezés húzódik meg,¹⁶ de felróható ennek a próbálkozásnak az is, hogy a „Gyülekezés hegye” olykor már nem a pogány népek gyülekezési helye, hiszen azonosul a Sionnal, ahonnan Krisztus legyőzi a Sátán seregeit.¹⁷

4. Megint mások a Ἀρμαγεδών mögött nem Megiddóra való utalást, inkább a גִּדְדָּה (levágni) ige főnévi alakját látják,¹⁸ amely ebben a szókapcsolatban a „Levágatás hegyét” jelentené, ami Góg seregeinek az elkerülhetetlen pusztulására utal. Ezek szerint a „Sion hegye” a Messiás által hozott szabadulás helye, a „Megiddó hegye” pedig az antikrisztus és seregei végleges pusztulását jelöli meg.¹⁹ Ezt a változatot igazolják az ókeresztyén írók is: Oikumeniosz és Caesareai Andreasz a 4. században írt kommentárjaikban azzal érveltek, hogy Harmagedon a zsidóban a „Levágatás hegyét” jelenti, és a világ királyai annak érdekében gyűjtetnek össze ezen a hegyen, hogy elpusztíttassanak.²⁰ Ennek a megközelítésnek az a hibája, hogy nem veszi figyelembe a גִּדְדָּה ige más jelentésváltozatait.

5. Találkozunk olyan megoldással is, amely szövegromlásra gyanakszik és a „Gyümölcsstermés hegyét” (הַר מְנוּדָּה) vagy „Kívánatos várost” (עִיר־הַמְּדוּדָּה) véli felfedezni a

¹⁵ Lg. Meredith G. Kline: Har Magedon in: *JETS* 39/2, June 1996, 207–222.; Karner Károly: *Apokalipszis* 166–167.

¹⁶ G. K. Beale: “It appears that *har mō‘ēd* “is too remote in form to be a credible source of the name Armageddon” (instead of Ἀρμαγεδών, either Ἀρμωθ or Ἀρμωγηθ would be expected)” (*Revelation* 840.).

¹⁷ Roland E. Loasby: “So Har-Magedon is not the battle of the Lord, but the locality of the battle, the place from which Christ will destroy the wicked, the Mount of Assambly’ that is Mount Zion” (Har-Magedon in: *AUSS*, Summer 1989 vol. 27, No. 2, 132). Ld. még: Simon J. Kistemaker: *Revelation* 453.; Meredith G. Kline: Har Magedon in: *JETS* 39/2, June 1996, 207–222.

¹⁸ David E. Aune: “Ἀρμαγεδών means διακοπή or διακοπτομένη, i. e., ‘cutting’ or ‘cut through,’ because it is the place where the hostile enemies of God will attempt to ‘cut through’ and conquer” (*Revelation* 6–16, 899.).

¹⁹ Hans K. LaRondelle végkövetkeztetése szerint: “Just as ‘Mount Zion’ (Rev 14,1) is defined by the gospel as the place of Messianic salvation (Heb 12,22–24), so ‘Mount Megiddo’ must be similarly defined as the place of curse and doom for the antichrist” (Etymology of Har-Magedon in: *AUSS*, Spring 1989, 27/1, 73.).

²⁰ Jauhainen, Marko: *i. m.* 390.

megnevezés mögött; de a szövegromlásra egyik esetben sem találunk bizonyító példát, így egyik változat sem aratott sikert.²¹

6. Külön csoportban kell utalnunk azokra a magyarázókra, akik, habár hangoztatják, hogy János gondolatának háttérben az ÓT-i háborús történetek valamelyike húzódik meg, egyértelműen a szimbolikus megközelítés értelmezése mellett állnak ki.²² Hangsúlyozzák, hogy Harmagedon nem kíván földrajzi megjelölés lenni, hiszen János szándékától távol áll az, hogy a Sátán és Krisztus közötti háború pontosan azonosítható helyét adja meg nekünk.²³ A megnevezés célja annyi, hogy az olvasókat az ezen a fenszíkon lezajlott és az ÓT-ból jól ismert történetekre emlékeztesse, és az akkorihoz hasonló helyzetben Isten hatalmát hirdesse, s azt bizonyítsa, hogy Isten kétségen kívül győzedelmeskedni fog, mert számára a Sátán nem ellenfél.

A bemutatott próbálkozások mindegyikében sok értékes gondolattal találkozunk, de az elmélyült tanulmányozás során felépített elméletek egyikének sem sikerült általánosan elfogadtatnia magát. Véleményünk szerint a kirakós játék elemeit más sorrendben is össze lehet rakni, úgy, hogy a látszólag egymásnak ellentmondó, egyedi meglátások is egységes álláspontot képviseljenek. Az elkövetkezendőkben erre teszünk kísérletet.

Kiindulásként a különböző vélekedések alaphibájára kell felfigyelnünk, amely úgy próbálja megtalálni a zsidó megfelelőt a görög Ἄρμαγεδών mögött, hogy közben nem tesz különbséget az összegyülekezés és a háború színhelye között, sőt, Harmagedont a háború színhelyének tekinti.²⁴ Igaz, János „háborúra való összegyülekezésről” beszél, s az ördögi lelkek az egész világ királyait egybegyűjtik a „mindenható Isten ama nagy napjának viadalára”, de már a Jel 16,16 világossá teszi előttünk, hogy *Harmagedon nem a háború, hanem az összegyülekezés helye*. „Egybegyűjték azért őket a helyre, amelyet zsidóul Armageddonnak neveznek.”²⁵

Amennyiben ez a megállapítás nem volna egyértelmű számunkra, érdemesnek tartjuk a Jel 20,7–10 párhuzamos látomása felé fordulni, ahol egy folyamattal állunk szemben. Ez a Sátán szabadon bocsátásával kezdődik, hitetéssel folytatódik, majd miután sor kerül az összegyülekezésre, és az összegyűjtött seregek feljönnek a „föld szélességére” (Jel 20,9), körülveszik a szentek városát (20,8), hogy a szentekkel hadakozzanak (20,8). Elpusztításukra csak ezután kerül sor. Az összegyülekezés helye tehát nem azonos a háború, illetve Góg seregei elpusztításának a színhelyével. Ezékiel ugyancsak megerősíti értelmezésünket, amikor tudomásunkra hozza, hogy az össze-

²¹ Charles: “It is possible that Ἄρμαγεδών may be a corruption either for ἡ ἱερὸς ἄρμαγεδών = ‘his fruitful mountain,’ as above suggested, or for ἡ ἐπιθυμητή πόλις, ‘the desirable city’ (i. e. Jerusalem: cf. אֶרֶץ הַמְּדִינָה, ‘the desirable land,’ i. e. Palestine, Jer. 3:19; Zech. 7:14)” (*Revelation II*. 50–51.).

²² Simon J. Kistemaker: “I regard the term *Armageddon* as a symbol by which God delivers his people from harm and demonstrates that he has the power and might to overthrow his enemies” (*Revelation*, 453.). Ld. még: William Hendriksen: *Conquerors* 197.; Ph. E. Hughes: *Revelation* 178.; Leon Morris: *Revelation* 194.; Hans K. LaRondelle: Etymology of Harmageddon in: *AUSS*, Spring 1989, 27/1, 69–73.

²³ Karner Károly: „A szerző azt a nem történeti-földrajzi, hanem apokaliptikus csatamezőt jelöli meg vele, ahol az istenellenes emberiség sátáni vezetés alatt végső nagy csatájára indul Isten és Krisztus ellen” (*Apokalipszis* 167.).

²⁴ G. R. Osborne pontosan fogalmazza meg az általános elképzelést: “It is more likely that a more general reference is intended, building on the OT connection of Megiddo with warfare” (*Revelation* 596.).

²⁵ Roland E. Loasby érzékeli az összegyülekezés és a háború színhelye közötti különbséget, de végkövetkeztetése szerint Harmagedon azonos Jeruzsálemmel, azzal a szent hegygel, *abonnan* az Úr legyőzi és elpusztítja ellenségeit (Ld. Har-Magedon in: *AUSS*, Summer, 1989, 27/2, 131.).

gyülekezés a „messzi északon” történik meg, ahol az elcsábított királyok Góg körül gyülekeznek, aki itt lesz vezérükké (38,7). Innen fogja Isten kicsalogatni és kivezetni a seregeket, arra a földre, amelynek lakói sok nép közül gyűjtettek egybe az Izráel hegyeire (Ez 38,8). Az összegyülekezés tehát Góg földjén, a „messzi északon” történik, a háború pedig „Izráel hegyein” (Ez 39,2), s a kettőt nem lehet összemosni. János pedig nem a háború, hanem az összegyülekezés színhelyét nevezi Harmagedonnak.²⁶

Ez a sokak által mellőzött, de véleményünk szerint fontos megállapítás felborítja mindazokat az elméleteket, amelyek Harmagedont a háború színhelyének, illetve Góg és csapatai megsemmisítése színhelyének tartják. Ebből adódóan, mivel „Megiddó völgye” nem a messzi északon helyezkedik el, szimbolikusan az összegyülekezés színhelye lehet, de a háborúé semmiképpen sem. Hiszen az elcsábított népek nem a világ minden pontjáról érkeznek, hogy Megiddó fennsíkján összegyűlve, körülvegyék a Siont, hanem a „messzi északon” történő összegyülekezés után jönnek fel a föld felszínére, és veszik körül a szentek városát. Ugyanebből a meggondolásból, az összegyülekezés helyét nem lehet Megiddó városával azonosítani, s a megnevezés mögött fölösleges a „Gyümölcsstermés hegyét”, avagy a „Kívánatos várost” keresni. Különben is, mivel a megnevezés szimbolikus, földrajzi azonosítását kutatni fölösleges.²⁷

Amennyiben Harmagedon nem a háború, illetve a pusztulás színhelye, akkor neve nem lehet azonos a „Levágatás hegyével”, mert Góg csapata nem itt pusztul el. Ha Harmagedon az összegyülekezés helye, akkor nem azonosítható a Sionnal,²⁸ mert az elcsábítottak nem a Sionon gyülekeznek, hanem a messzi északon gyűlnek össze, hogy a Sion ellen támadjanak. Harmagedon a pogány népek gyülekezési helye, a Sionon viszont Isten népe sátorozik.²⁹ Nyilvánvaló tehát, hogy Harmagedon nem azonos az Izráel hegyeivel, mert az első az összegyülekezés helye, a másik pedig Izráel szent hegye, a földnek köldöke (Ez 38,12), az Isten és az ő népének lakóhelye (Ez 38,8; 38,11; 38,14). Harmagedonnál Góg és serege összegyülekezik, Izráel hegyein pedig elpusztul. Isten nem Harmagedonnál, hanem Izráel hegyein hadakozik Góg seregével, földrengéssel, döghalállal, vérrel és ömlő záporosóval, jégesóval, tűzzel és kénkövel (Jel 16,17–21). A „Magedon hegye” az Izráel hegyeinek és Isten hegyének az ellentéte.³⁰

Második lépésként arra kell keresnünk a választ, hogy János milyen logika alapján nevezi az összegyülekezés helyét Harmagedonnak. Itt jöhet segítségünkre néhány olyan bibliai szakasz, amelyben Isten népe egy helységnek vagy egy domborzati formának nevet ad, *amely megnevezést a hozzá kapcsolódó események határozzák meg.*

²⁶ Az általunk tanulmányozott magyarázók többsége Harmagedont az összegyülekezés és a háború színhelyének tekinti, ami abból is kiderül, hogy nem „Harmagedoni összegyülekezésről”, hanem „Harmagedoni csatáról” beszélnek.

²⁷ Hans K. LaRondelle: “The remark of R. A. Sheriffs – representative of others – seems to point in the right directions: ‘If it is symbolic, geographical exactness is unimportant... The ‘mountains of Israel’ witness Gog’s defeat in Ezek XXXIX 1.4. This may be in the writer’s mind” (Biblical Concept in: *JETS* 28/1, March 1985, 31.).

²⁸ Meredith G. Kline a Zsolt 48,2 alapján arra a következtetésre jut, hogy a „har mo’ed”, vagyis a „har magedon” azonos a Sion hegyével, Jeruzsálem városával (*JETS* 39,2, June 1996, 212.).

²⁹ Az általunk tanulmányozott szakirodalomban Meredith G. Kline azon kevesek közé tartozik, aki érzékeli a különbséget, amikor határozott ellentétben látja a Góg seregeinek összegyülekezését és az Izráel hegyein összegyűlteket, akik sok nép közül választottak ki. Ennek ellenére ő is „Harmagedoni csatáról” beszél (Har Magedon in: *JETS* 39/2 June 1996, 218.).

³⁰ J. Jeremias: “It is thus the mountain of the world which as the place of assembly of hostile forces is the counterpart of the mountain of God in Hb. 12:22 ff” (*The Theological Dictionary of the New Testament*, vol. I, 468.).

Gondoljunk például arra, amikor az ammoniak és a móábiak Jósafát király ellen vonulnak, és Isten harc nélkül szabadítja meg Izráelt ellenségeitől, a nép az összegyülekezés völgyét „Áldás völgyének” nevezi el, hogy ezzel utódaikat is emlékeztessék Isten megsegítő kegyelmére (2Krn 20,25). Hasonló logika alapján, Jeremiás Babilont egy hegyhez hasonlítja, aminek nevet kell adni. Mivel Babilon az egész földet romboló ország, Isten kinyújtja kezét ellene és elpusztítja örökre, így lesz Babilon neve a „Rombolás hegye” (Jer 51,25). Jóel prófétán keresztül pedig, a babiloni fogság utáni helyzetet vázolva, így szól az Úr: „Egybegyűjtöm akkor mind a pogányokat, és levezetem őket a Jósafát völgyébe, és perbe szállok ott velök, az én népemért és örökségemért, az Izráelért, a melyet szétszórtak a pogányok közé, és megosztottak az én földemen” (Jóel 3,2). Isten tehát összegyűjti a népeket, majd elvezeti őket a Jósafát völgyébe. A megnevezés itt is egyedülálló a Bibliában, s a két összetevőből született „Jehoshaphat” a pogányok feletti ítéletet hirdeti, s szó szerint ezt jelenti: „Jáhvé íté!”.

A csata színhelyét sokan a Jezréel völgyével azonosították, amely a Kármel hegyétől Megiddón keresztül a Jordán vizéig tart,³¹ de nyilvánvaló, hogy Jóel sem kíván pontos földrajzi megjelölést adni, inkább a próféciát összefoglaló kifejezéssel emlékeztet a jövődőlés lényegére. E példák alapján merjük feltételezni, hogy János ugyanezt a logikát követi, amikor nem a háborúnak, hanem az összegyülekezésnek akarja a színhelyét megnevezni, és az események jellemzőjét akarja tömören, egyetlen kifejezésben megadni.³²

Előző megállapításainkat figyelembe véve, a folytatásban a Harmagedon kifejezés háttérére felé kell fordulnunk. Amennyiben az eddigiekkel leszűkítettük a lehetőségeinket, és megállapítottuk a helységmegnevezések logikáját, akkor ebből adódóan a legvalószínűbbnek most azt a megoldást tartjuk, amely több, fontos tényező összjátékát véli fölfedezni a Harmagedon megnevezés mögött:

1. Legelőször azt kell komolyan vennünk, hogy a név második egységével, a Magedon/Megiddó választásával – éppen a háborúra való előkészület érzékeltetése érdekében – János szimbolikusan utalni akart arra a hatalmas fennsíkra, amely az ÓT-i tárházból legalkalmasabbnak bizonyul arra, hogy a világ hadserege ott összegyűljön. Harmagedon tehát nem a háború, hanem az összegyülekezés helye. A szimbólumok világában viszont a földrajzi megjelölés mellékes. A földrajzi Megiddó fennsíkja nem azonos Harmagedonnal, úgy, ahogyan a Jelenésekben megjelenő Babilon nem azonos az egykori, földrajzilag körülhatárolható Óbabiloni Birodalommal.

2. Másodszor, arra kell felfigyelnünk, hogy János kihasználta azt a nyelvi lehetőséget, amely szerint a μαγεδών mögött feltételezett מְגִדּוֹ lefordítható, hiszen a betűk között a גִּדּוֹ ige húzódik meg, amire páratlan bibliai példával is rendelkezünk. A Zak 12,11-ben a zsidó מְגִדּוֹ מִבְּקַעַת (Megiddó völgye) kifejezést a LXX görög fordítói nem a város megnevezésével adják vissza, hanem lefordítják görögre: πεδίω έκκοπτομένου. A „Megiddó völgyéből” az ő „Levágatásának völgye” lesz.³³ Ez a változat azonban nem felel meg az előzőekben felállított követelményeknek, hiszen Harmagedon nem a pusztulásnak, hanem

³¹ Lloyd J. Ogilvie: “Valley of Jehoshaphat is most probably a symbolic name indicating an appropriate place for judgment. We cannot specify an exact geographical location, though tradition has identified it with the Valley of Hinnom and more often with the Kidron Valley near Jerusalem” (Jóel 268).

³² Marko Jauhainen szerint: “The weakness of this interpretation is that it repeats much of the information given already two verses earlier, i.e., that armies are gathering together” (i. m. 391). Véleményünk szerint az idézett példák nem cáfolják, inkább igazolják feltételezésünket.

³³ Hans K. LaRondelle szerint: “This translation of the LXX would suggest that the Jewish translators did not see Hebrew moed (‘assembly’) but rather the verb gadad (‘to cut down’) as the root of Megiddo. Etymologically Har Magedon means ‘the mountain of destruction/slaughter.’” (Biblical Concept in: JETS 28/1, March 1985, 24).

az összegyülekezésnek a helye. A גִּדְדִּיQ igének azonban kettős jelentése van: főnévi változata utalhat a levágatás vagy kiirtás helyére; a második változatban pedig jelentheti az összegyülekezés, a csődület helyét is, ami csapatösszevonásokat feltételez (ld. Zsolt 94,21; Jer 5,7).³⁴ Különös módon, a magyarázók nagy része nem foglalkozik a második jelentéssel, s ezzel szerintünk értékes megoldási lehetőséget szalasztanak el.³⁵ Ha a tanulmányozott részben a גִּדְדִּי ige második jelentésváltozatát alkalmazzuk, akkor a raggal (י) ellátott „Harmaged” (הַר־מַגֵּד) úgy is visszaadható, mint Góg „Csődületének a hegye”, „Sereglésének a hegye”, vagy „Csapatösszevonásának a hegye”.³⁶ Ez a változat pedig nagyon közel áll az Ézs 14,13-ban található „Gyülekezés hegye” megnevezéshez. Harmagedon viszont nem a מוֹעֵד הַר־הַר-ból származik, annak csak szinonimája.

3. Végül azt is látnunk kell, hogy Harmagedon nem kíván a Megiddó mellett lévő Kármel hegyének szimbolikus megnevezése lenni, hiszen János nem egy hegyet akar megnevezni, hanem – amint az Ez 38–39. fejezetei bizonyítják – a végső háborút a „hegyek” közötti szimbolikus csatározás segítségével akarja bemutatni. Amikor Benhadád serege, és a hozzá csatlakozó harminckét király serege „ellepte a földet” (20,27) és feljöttek, hogy háborúzzanak „Izrael ellen”, körülvették Samária városát, kivonult Akháb, Izrael királya, és megverte a lovagokat, szekereket és a szíriaiakat nagy csapással (1Kir 20,21), akkor a szíriai király szolgálói annak a véleményüknek adtak hangot, hogy az Úr a „hegyeknek Istene” (1Kir 20,28). A Zsolt 68,17-ben Isten hegye a Bászán-hegy, amelyet Isten lakóhelyül választott magának, amelyre irigykedve néznek a környező, sokcsúcsú hegyek. Ilyen irigykedő „hegy” az Ézs 14,13-ban a babilóniai király, a fényes hajnalcsillag, a népek legyőzője, aki elhatározta magában, hogy az Isten csillagai fölé helyezi trónusát, és odaül az „istenek hegyére a messzi északon”.³⁷ Ha Ezékiel prófécijában Góg és csapata „Izrael hegyei” és a Sion ellen támad, ahol Isten és az ő népe lakozik, akkor János számára csak természetes, hogy Góg seregének összegyülekezésére ugyancsak a „hegyen” kerül sor, ahová az önmagát istennek képzelő Góg a trónusát elhelyezte. A végső csatára készül, a messzi északon, az „istenek hegyén” összegyülekező, és Isten ellen lázadó pogány népek megtámadják a Sionon lakozó Istent és az „Izrael hegyein” sátorozó népét. De ők a pusztulás fiai.³⁸

Ennek alapján, János gondolkodásmódjának rejtélyeit kutatva, merjük feltételezni, hogy amikor Góg csapatösszevonásának a helyét akarja nevesíteni, ugyanazt a logikát követi, mint Jóel, aki az események lényegét ragadja meg, amikor nevet ad a csata színhelyének:

³⁴ G. K. Beale: “Johnson proposes a derivation from Hebrew *magēd*, ‘a place of gathering in troops,’ with the suffix *ā*, which together would mean ‘his place of gathering in troops’” (*Revelation* 839).

³⁵ David E. Aune (*Revelation* 6–16, 899.) feltehetően azért nem foglalkozik az ige második jelentésével, mert meg van győződve arról, hogy Harmagedon nem a gyülekezés, hanem a háború színhelye, s ebben az esetben az első változat illik bele a mondat logikájába.

³⁶ Ezt a megoldást A. Johnson javasolja (*Expositor’s Bible Commentary* 156.); Marko Jauhiainen viszont cáfolja, de véleménye szerint Harmagedon az a hegy, ahol Babilon elpusztítói összegyülekeznek, hogy Isten ítéletét végrehajtsák (i. m. 391.). Ezt a próbálkozást a Jel 20,7–10 cáfolja.

³⁷ Ebben a megvilágításban érthetőbbé válik a 2Thessz 2,4-nek a bűn emberéről szóló megállapítása, „aki ellene veti, és fölébe emeli magát mindannak, a mi Istennek vagy istentiszteletre méltónak mondatik, annyira, hogy maga ül be, mint Isten az Isten templomába, Isten gyanánt mutogatván magát”. A hasonló megállapítások jelzik számunkra, hogy a végső idők törvényszegőjének megrajzolásában és cselekedeteinek bemutatásában Pál nemcsak Dánielre, de Ezékiel prófécijára is tekint.

³⁸ Meredith G. Kline véleménye szerint: “Challenging Yahweh’s sovereignty on Zion, Gog would take possession of the mountains heights of Israel. But he ends up with his vast military array in the depths of the valley. He lunged for a heavenly throne but plunged into a netherworld grave. Not a lofty polis (city) of the divine Suzerain but the necropolis was his destiny” (*JETS* 39/2, June 1996, 214).

„Jáhvé íté!“. János a 777 főnévi változatának második jelentését találja legalkalmasabbnak az események kifejezésére, ezért nevezi a helyet az ő „sereglése hegyének”. Ez pedig pontosan megfelel annak, amit a 16,14-ben mondott: „hogyan összegyűjtse őket háborúra”. Való igaz, hogy az így született megnevezés megtévesztő, hiszen azonos lehet Megiddó város nevével, de János nem a városra gondol, s ezt jelzi is, amikor megjegyzi, hogy a kifejezést zsidóul kell megérteni.

Véleményünk szerint tehát Harmagedon nem a háború, hanem az összegyülekezés helye, s a megnevezésben János éppen erre a jellegzetes eseményre akar utalni, amikor a népek Góg vezetése alatt összegyűlnek az „istenek hegyén”, a messzi északon, hogy megtámadják a Siont, és Isten és az ő népe ellen hadakozzanak. Tisztában vagyunk az- zal, hogy a bemutatott megoldással szemben több ellenvetést is meg lehet fogalmazni, mégis, az elméletek sokaságából ezt tartjuk a legelfogadhatóbbnak. Először is azért, mert a 20,7–10 és Ez 38–39 leírásával összhangban, világosan szétválasztja az össze- gyülekezés helyét és a támadás célpontját. Másodsor, mert viszonyítási alapot teremt arra, hogy a nagyon széles magyarázati lehetőségeket leszűkítsük, s a köztudatba bevo- nult, hibásnak minősíthető elméleteket kizárjuk, de arra is, hogy a helyes kapcsolópont- tokat megtaláljuk. Továbbá, segít abban, hogy a végső háború ezen ábrázolását más bemutatásokkal egységben láthassuk, s a végidők zsarnoka alakjának jellemzőit újabb elemekkel bővíthessük. Végül pedig, visszafogottságával segít eloszlítani a Harmagedon körül kialakult misztikus ködöt, amikor a helységmegnevezések logikáját követve, az ÓT-i gondolkodásmód világába helyezi a kifejezést.

„Egybegyűjték azért őket a helyre, a melyet zsidóul 'Harmagedon'-nak neveznek”, mert ez az Isten ellen lázadók „összegyülekezésének hegye”.

Felhasznált irodalom

- Alexander, R. H.: A Fresh Look at Ezekiel 38 and 39. In: *Journal of the Evangelical Theological Society (JETS)* 17 (1974) 157–169.
- Allen, L. C.: *Ezekiel 20–48*. Word Biblical Commentary 29.; Dallas: Word 1990.
- Aune, David E.: *Revelation 6–16*. Word Biblical Commentary 52B. Nashville 1998.
- Barclay, W.: *Revelation of John*. Volume 6–22, The Daily Study Bible, Edinburgh 1976.
- Barton, Bruce B.: *Revelation*. Life Application Bible Commentary, Wheaton, Illinois 2000.
- Bass Ralph E. Jr.: *Back to the Future, A Study in the Book of Revelation*. Greenville, SC, USA 2004.
- Beale, G. K.: *The Book of Revelation: A Commentary on the Greek Text*. New International Greek Testament Commentary, Eerdmans, Grand Rapids 1999.
- Beasley–Murray, G. R.: *The Book of Revelation*. New Century Bible, London 1974.
- Boring, M. E.: *Revelation, Interpretation*. John Knox, Louisville 1989.
- Bratcher, R. G.: *A Translator's Guide to the Revelation to John*. United Bible Societies, London 1984.
- Joachim Jeremias: Har Mageddon szócikk. In: Bromiley Geoffrey W.: *Theological Dictionary of the New Testament*. 1985, 468.
- Charles, R. H.: *A Critical and Exegetical Commentary on the Revelation of St. John*, I. C. C. Edinburgh 1920.
- Davis, Christofer A.: *Revelation*. The College Press NIV Commentary, Missouri 2000.
- Edgar, T. R.: “Babylon: Ecclesiastical, Political, or What?” In: *Journal of the Evangelical Theological Society* 25 (1982), 333–341.
- Fogle, Lerry W.: *Revelation Explained*. South Plainfield 1981.

- Ford, Massyngerberde, J.: Revelation. In: *The Anchor Bible*. New York 1975.
- Gregg, S., Revelation: *Four Views: A Parallel Commentary*. Nelson, Nashville 1997.
- Harrington, Wilfried J.: Revelation. In: *Sacra Pagina Series* 16. Liturgical Press, Minnesota 1993.
- Hendriksen, W.: *More than Conquerors*. Edinburgh 1994.
- Hoeksema, Herman: *Behold He Cometh! An Exposition of the Book of Revelation*. Grand Rapids, (1969), 1986.
- Hughes, Philip Edgcumbe: *The Book of the Revelation. A Commentary*. Grand Rapids 1990.
- Jauhainen, Marko: The OT Background to Armageddon (Rev 16,16) Revisited. In: *Novum Testamentum* 47.4 (2005), 381–393.
- Karner Károly: *Apokalipszis. Fordítás és magyarázat*. Budapest 1990.
- Kamp, H. R. van de: *Openbaring. Profetie vanaf Patmos*. Kok–Kampen 2000.
- Kistemaker Simon J.: *Exposition of the Book of Revelation*. New Testament Commentary, Grand Rapids 2001.
- Kline, M. G.: “Har Magedon: The End of the Millennium.” In: *Journal of the Evangelical Theological Society* 39 (1996), 207–22.
- LaRondelle, H. K., “The Biblical Concept of Armageddon”. In: *Journal of the Evangelical Theological Society* 28 (1985), 21–31.
- LaRondelle, H. K.: Etymology of Har-Magedon. In: *Andrews University Seminary Studies*, Spring 1989, Vol. 27, No.1, 69–73.
- László Dezső: *Bibliamagyarázatok János apostolnak a mennyei jelenésekről való könyve alapján*. Kolozsvár 1995.
- Loasby, Roland E.: ‘Har-Magedon’ according to the Hebrew in the setting of the seven last Plagues of the Revelation 16. In: *Andrew University Seminary Studies*. Summer 1989, Vol. 27, No 2, 129–132.
- MacArthur, John, Jr.: *Revelation 12–22*. MacArthur New Testament Commentary, Moody Press/Chicago 2000.
- MacLeod, David J.: The Fifth “Last Thing”: The Release of Satan and Man’s Final Rebellion (Rev. 20:7–10). In: *Bibliotheca Sacra*. 157, Apr 2000, 200–214.
- McGee, J. Vernon: *Revelation, 14–22*. Thru the Bible, vol. 60. Nashville 1991.
- Michaels, J. R.: *Revelation*. The IVP New Testament Commentary Series, Leicester 1997.
- Mounce, Robert H.: *The Book of Revelation*. The New International Commentary on the New Testament, Grand Rapids 1977.
- Osborne, Grant R.: *Revelation*. Baker Exegetical Commentary on the New Testament, Grand Rapids 2002.
- Palmer, Earl F.: *1, 2, 3 John, Revelation*. The Preacher’s Commentary, Nashville 1982.
- Shea, W. H.: The Location and Significance of Armageddon in Rev 16:16. In: *Andrews University Seminary Studies*, Autumn 1980, Vol XVIII, No. 2, 157–162.
- Spence, H. D. M.: *Revelation*. The Pulpit Commentary, London, New York, new edition, é.n.
- Sweet, John: *Revelation*. TPI New Testament Commentaries, SCM Press 1990.
- Takács Gyula: *A Jelenések könyve, Exegézis*. Paulus Hungarus – Kairosz 2000.
- Varga Zsigmond J.: *Újszövetségi görög–magyar szótár*. Budapest 1992.
- Wall, Robert W.: *Revelation*. The New International Commentary on the New Testament, Peabody, Massachusetts 1987.
- Walvoord, John F.: *The Revelation of Jesus Christ*. Chicago 1966.
- Yeatts, John R.: *Revelation*. Believers’ Church Bible Commentary, Scottdale, Pennsylvania 2003.

Armageddon

Our present study investigates the background of the name “Armageddon – Harmagedon”. First we summarize the theories connected with the etymology of the denomination, then we draw attention to a fundamental viewpoint which – so it seems – has escaped the attention of commentators, whereas it may give us a hopeful chance to better understand the background of John’s way of thinking. The study of Rev 20,7–8 and Ez 38–39 has led us to the conclusion that *Aarmageddon is not the name of a battlefield, but a place of assembling*. That excludes all other explanations which look upon the denomination as that of a theatre of war.

We have formulated three statements based on the above-mentioned idea. First, we accept that the second part of the unusual phrase: Mageddo/Megiddo, is meant to refer to that huge plateau which is evidently the most suitable open space for the assembling of the army of the world.

Then we demonstrate that John improves the possibility of translating the presumable מַגִּדּוֹ verb behind “Mageddon” – which is proved by the LXX in the case of Zach 12,11. The substantival variation of this verb has a double meaning: it refers to the place of butchery or extermination; or it can mean the place of assembly or tumult – which presume concentration of troops (See: Ps 94,21; Jer 5,7). Adopting the second variant, “Har Maged” (הַר־מַגִּדּוֹ) with suffix (וֹ) can denote “his mountain of gathering in troops” – and that gives back the meaning of Rev 16,14 precisely.

Finally, we demonstrate that John brings mountains into contrast with each other. The unclean souls gather the kings together from all over the world into the *mountain* of Gog, – where he has placed his throne – to prepare themselves for the combat of God the Almighty’s great day when they are going to attack God’s people, living in tents on the *mountains* of Israel.

The advantage of this interpretation is first, that it – in accordance with the description of Rev 20,7–10 and Ez 38–39 – distinguishes the place of assembly and the aim of the attack clearly. Secondly, it creates a basis of comparison in order to narrow down the possibilities of wide-ranging explanations, to exclude misleading theories from common knowledge, and to find the correct connections. Furthermore, it helps to enlarge the characteristics of the tyrant figure of endtimes. Finally, following the logic of giving place-names, it sets the expression in the world of Old Testament way of thinking, and helps to clear up the mysterious muddled theory Armageddon.